Arkæologisk Forum

Nr. 36
2017

Indhold

Gæsteskribent

Helle Schmidt 3
Det er vores historie
– det er spændende!

Historien om Danmark – en kommentar

Andres S. Dobat 5
Vikinger mellem Slægts- og skæbnefællesskab
DR's Historien om Danmark og danskernes forhold til vikingetiden

John H. Lind 11
Populismens triumf
– Vikingerne en nationalromantisk fiktion!

Julie de Vos* 16
Fravær og undertrykkelse
Den Spanske Borgerkrigs arkæologi

Pernille Kruse og Lilian Matthes* 24
Samlende pladser
Social organisation og kommunikation i bronzealderen

Vivi Lena Andersen 32
Forskning til salg?
Erfaringer med en erhvervs-ph.d.

Bo Jensen 38
Skriv bedre om teori, tænk bedre med teori

*Fagfællebedømt artikel

af Vivi Lena Andersen, museumsinspektør, Københavns Museum

Forskning til salg?

Erfaringer med en erhvervs-ph.d.

Kravene til forskning på de danske museer er skærpet. Samtidig er økonomien på mange museer stram og finanserne øremærket til forskning små. Denne artikel omhandler et erhvervs-ph.d.-projekt, som blev til i et ukonventionelt samarbejde mellem et museum, et universitet, et forskningscenter, en privat fond, et ministerium og to styrelser. Udover at ph.d.-projektet blev økonomisk realiserbart, skulle udgangspunktet i partnerskaber vise sig at gavne og kvalificere projektets faglige indhold. Den inddragende tilgang, og de mere utraditionelle tværfaglige samarbejder, udmundede i forskningsresultater, hvis relevans rækker langt ud over arkæologien og museumsverdenen.

”Jeg forsker i en virksomhed, hvor vi arbejder med at omdanne tis til drikkevand”. ”Jeg er ved at udvikle en løsning til smartphones, som mindsker lyden af støj, når du taler i telefon i blæsevejr”. ”Jeg har opfundet et tilsætningsstof, som forhindrer pulpen i at bundfælde i juicekartoner”. ”Mit forskningsprojekt handler om at erstatte kanyler med tabletter til diabetespatienter”. Udtalelserne stammer fra nogle af mine med-studerende, der, ligesom jeg, befandt sig det obligatoriske erhvervs-ph.d.-kursus på Danmarks Tekniske Universitet i Lyngby. Hver morgen begyndte med en præsentations-runde, der skulle inkludere en elevatortale om ens ph.d.-projekt, som for hver dag skulle blive skarpere og med øget fokus på, hvordan denne forskning bidrager til samfundet og individet. Som den eneste humanist på holdet af kemiingeniører, nanofysikere, kræftlæger og biologer oplevede jeg det vanskeligere end de fleste at sætte en finger på, hvorfor netop min forskning var uundværlig for sidemanden. For hvordan kunne mit forskningsprojekt om gamle sko fra arkæologiske udgravninger i København have relevans for andre end arkæologer selv og den sædvanlige gruppe af alment kulturhistorisk interesserede? Efter at have lyttet til en ingeniør, som fortalte om planerne for sin opfindelse, patentforhandlingerne og forretningsplanen for ph.d.-projektet, hørte jeg mig selv spørge: ”Hvordan har du det med at skulle fokusere på økonomisk fortjeneste i din forskning? Påvirker det ikke din forskning?”. Hvortil han kvitterede med løftede bryn og svarede: ”Det er jo derfor, jeg er her. Jeg forsker for, at firmaet kan tjene mange penge. For så tjener jeg også mange penge. Det sker kun, hvis det jeg forsker i, resulterer i noget brugbart, som dækker et behov og løser et problem.” Så meget for min rendyrkede *con amore*-tilgang til mit fag og den arkæologiske forskning. Kunne jeg mon få hippien og kapitalisten til at mødes i mit projekt? Og hvordan endte jeg som arkæolog overhovedet i dette selskab?

Kludetæppefinansiering

Kravene til forskning på de danske museer bliver fortsat skærpet. Det er for så vidt glædeligt, at forskning *skal* prioriteres, men når mange museers økonomi samtidig er stram og finanser øremærket til forskning er små, kan det i praksis være vanskeligt at leve op til disse krav. Især er krav om ansatte med ph.d.-grad en stor mundfuld og lig med en betydelig investering.

På Københavns Museum har dette årti været præget af de store metroudgravninger, og selv om felt- og registreringsarbejde havde førsteprioritet, var der også oplagte muligheder for forskning i det netop nyudgravede fundmateriale samt opkvalificering af medarbejdere via ph.d.-uddannelser. For mit eget vedkommende havde jeg som museumsinspektør gennem mange år ved museet et personligt ønske om at arbejde videre med mit speciale indenfor calceologien (studiet af fodtøj), og med de gunstige bevaringsforhold for organisk materiale på de store lokaliteter, var der nu tusindvis af nyfundne skodele at forske i. Jeg formulerede et ph.d.-projekt med titlen *Mellem brosten, knyst, skolæst og mode. Sko fra 1300-1800 fra arkæologiske udgravninger i København* (Andersen 2016a).

Fig. 1. Analyse af sko fra arkæologiske udgravninger i København.
Foto: Mia Toftdal.

Men hvor skulle de godt og vel to millioner kr. til en ph.d.-uddannelse komme fra? Min leder fik et tip om, at den såkaldte erhvervs-ph.d.-ordning under Styrelsen for Forskning og Innovation (nu Innovationsfonden), der normalt kun giver midler til det private erhvervsliv, var værd at holde øje med, fordi der ofte er en mindre pulje, der én gang årligt kan søges til forskning ved offentlige organisationer. Selv om nåleøjet var lille og vejen for os ukendt, var det forsøget værd at ansøge. En offentlig erhvervs-ph.d. er et treårigt forskningsprojekt og en ph.d.-uddannelse, der gennemføres i samarbejde mellem en offentlig organisation, en erhvervs-ph.d.-kandidat og et universitet. Arkæologi på Saxo-Instituttet, Københavns Universitet, indvilligede i at lade mig indskrive som stipendiat, hvis ansøgningen gik igennem, og med min ansættelse som inspektør på Københavns Museum, kunne jeg fortsat være ansat, men med orlov fra mine øvrige opgaver.

Med mantraer som "Forøg virksomhedens kommercielle udbytte" og "Vi investerer i iværksættere, forskere og virksomheder med viden og ideer, der skaber vækst og arbejdspladser i Danmark", kunne jeg med min baggrund ikke undgå at føle min ansøgning til erhvervs-ph.d.-ordningen malplaceret og forceret i en mere kommerciel retning end den gængse ansøgning til et universitet. Men ved nærmere eftertanke, så var formålet med et anvendelsesorienteret forskningsprojekt – det at styrke kvaliteten af museets arbejde og at opbygge netværk og understøtte vidensudveksling mellem museum og forskningsinstitution – meget lig mit og museets ønske for projektet. At forskningsprojektet skulle føre til retningslinjer for håndtering og dokumentation af arkæologiske sko, optimering af indsamlingspraksis, udbydelse af konsulentydelser, rådgivning og foredrag, udstillinger, flere brugere af museets tilbud samt publiceringer i bogform med henblik på salg i museumsbutikken, ligger på ingen måde fjernt fra museets praksis og grundlæggende forpligtelser. Det var med andre ord ikke umuligt at tænke på museet som en forretning med forskning til salg.

Fig. 2. Forskningsophold ved Bata Shoe Museum, Toronto, Canada, der rummer verdens største internationale samling af sko. Foto: Vivi Lena Andersen.

Trods lave forventninger gik ansøgningen igennem. Det betød ifølge ordningens rammer, at godt og vel halvdelen af lønmidlerne og øvrige udgifter til ph.d.-uddannelsen nu var dækket (såsom rejser, konference-deltagelse og særlige ph.d.-kurser). Jagten gik ind på bevillinger til den sidste halvdel af udgifterne, og som det ofte viser sig, så er det lettere at få succes med fondsansøgninger, når en stor del af finansieringen allerede er på plads og projektet tydeligt realiserbart. Vi søgte den daværende Kulturstyrelses forsknings-pulje – med succes. Dernæst den private fond Fonden Frikkes Legat – med succes. Til slut Center for Tekstilforskning ved Saxo-Instituttet – med succes. De resterende udgifter dækkede Københavns Museum selv.

Et museumsbaseret erhvervs-ph.d.-projekt var nu en realitet, men der er naturligvis både fordele og ulemper med denne kludetæppefinansiering. Mange sponsorer betyder mere afrapporterings- og økonomistyrings-arbejde. I det daglige var det for mig en praktisk, logistisk udfordring at have tre arbejdspladser (museet, instituttet og forskningscentret), ligesom der skulle tages hensyn til flere interessenter, som hver især havde deres forventninger og ønsker for projektet. Ulemperne blev dog opvejet af væsentlige fordele. Med kludetæppemodellen åbnede sig et stort og mangfoldigt netværk af mennesker og muligheder. En ramme, hvori det var oplagt at anskue projektet og emnet fra flere vinkler. Jeg søgte derfor naturligt mod de tværfaglige samarbejder og søgte dem bredt – muligvis bredere end hvad et konventionelt ph.d.-projekt havde lagt op til. Det var da også delvist de ukonventionelle samarbejder, vinkler og metoder, der førte til, at jeg via forskningscentret blev indstillet til og modtog Uddannelses- og Forskningsministeriets EliteForsk-rejsestipendium, der gav mig mulighed for at udvide netværket yderligere og kvalificere mine forskningsresultater ved forskningsophold på museer og universiteter i henholdsvis Canada og Australien. Disse ophold, med adgang til store og særlige samlinger, gjorde det muligt at analysere de københavnske fund i et globalt perspektiv og fra stenalder til nutid.

Inkluderende forskning

Udover nytteværdien for organisationen skal et offentligt erhvervs-ph.d.-projekt have bred samfundsnytte, der kan føre til forbedrede livsvilkår for borgere. Disse vilkår hænger godt sammen med det fokus, der karakteriserer museer i det 21. århundrede: *det inkluderende museum*, hvor samarbejde med så bred en vifte af borgere som muligt er central. På Københavns Museum havde jeg i flere år arbejdet med partnerskaber og borgerinddragelse i relation til udstillingsudvikling og -produktion, og havde god erfaring med at inddrage borgere som medskabere. Jeg satte mig for at arbejde ud fra lignende principper i min forskning og således bedrive *inkluderende forskning*. Her skal fremhæves et udvalg af forskningssamarbejderne og de brogede berøringsflader.

Som erhvervs-ph.d.-stipendiat skal man fordele sin tid ligeligt mellem virksomheden og universitetet. Dette krav om fordelingen af tid var med til at skabe tilknytning til begge miljøer. Udover at få kontakt til de studerende ved at undervise dem, så var det positivt at kunne være synlig i studiemiljøet og vække de studerendes nysgerrighed for forskning. Eksempelvis skrev arkæologistuderende Signe Groot Terkelsen et bachelorprojekt baseret på et lille udvalg af de fundne sko, og det var forfriskende at have et menneske ved min side, som kunne stille spørgsmål til metoder og arbejdsgange, som jeg efterhånden tog for givet. Hun blev også min sparringspartner udi udarbejdelse af nye forsøg med fundmaterialet, og vi skrev efterfølgende en artikel sammen om forsøgsresultaterne (Terkelsen & Andersen 2016). Historiestuderende Mads Linnet Perner bankede også på min kontordør for at finde inspiration til en opgave. På netop det tidspunkt havde jeg et ønske om at få kortlagt de københavnske skomageres erhvervstopografi samt udviklingen af skomagerlavets lavsskrå, men jeg havde hverken tid eller evner til at gennemgå de nødvendige skriftlige kilder. Mads var derimod begejstret og klædt på til opgaven. Han gennemgik det store kildemateriale, og arbejdet udmundede i en rapport, hvis indhold var et væsentligt bidrag til mit fortolkningsgrundlag.

Fig. 3. Arkæologistuderende, Signe Groot Terkelsen, i færd med en undersøgelse af hæle af stakket læder.
Foto: Vivi Lena Andersen.

Et foredrag i Middelaldercentret på Nykøbing Falsters frivilligforening førte til et samarbejde om et eksperimentalarkæologisk forsøg. Formålet var at teste de middelalderlige skotypers holdbarhed ud fra konstruktionsteknik. Forsøget inkluderede fire af Middelaldercentrets ansatte og deres rekonstruerede middelalderfodtøj. Gennem en sæson på centret registrerede deltagerne brugen og nedbrydningen af de sko, de bar i middelalderbyen. Efter sæsonafslutning modtog jeg skoene og analyserede dem, som var de arkæologisk fundne sko. Forsøget bidrog til forklaringerne på, hvorfor fodtøjets konstruktionsteknik ændrer sig markant i 1500-tallet, og jeg fik efterprøvet nøjagtigheden og gyldigheden af mine genstandsbiografiske analyser ved at have skobrugerne til at opklare årsager til de forskellige brugsspor. Vi blev også klogere på fodtøjets udviklingshistorie set ud fra et bæredygtighedsperspektiv, som er aktuelt i nutidig kontekst med hensyn til ressourceforbrug og -spild.

Undervejs i forskningsperioden lagde jeg stor vægt på at formidle projektets delresultater og arbejdsprocesserne til offentligheden, ikke mindst for at teste relevansen af projektet indenfor forskellige faggrupper og sektorer. Modejournalister og Copenhagen Fashion Festival fattede interesse for projektet, fordi

Fig. 4. Deltager ved eksperimentalarkæologisk skoforsøg på Middelaldercentret Nykøbing Falster.
Foto: Vivi Lena Andersen.

elementer af nutidens trends kan forklares og nuanceres ud fra de gamle sko, og jeg engagerede mig i modenetværk for at skubbe til normerne for, hvilke fora vore forfædres slidte, kasserede, jordfundne sko kunne præsenteres og diskuteres i (Andersen 2016b).

Et mere oplagt interessefællesskab var med skomagerhåndværket. Håndskomager Kenneth Elsgaard blev inviteret til museet for at kunne studere de fundne sko og kommentere fortidens fodtøj ud fra et håndværksfagligt blik. Derefter åbnede han dørene til sit værksted, hvor han demonstrerede gamle teknikker indenfor det traditionsbundne håndskomageri, og hvor han genskabte en vanskelig randsyningsmetode, hvis popularitet i 1600-tallet vi begge var forundrede over. Forsøget gav nye svarmuligheder. Samarbejdet var uvurderligt for den taktile forståelse og gav en indsigt, som jeg ikke kunne læse mig frem til.

Ikke overraskende blev skoforskning også værdsat i det danske skomagerlav. Skomageruddannelsen i Danmark blev for få år siden nedlagt og er en uddøende metier. Det danske skomagerlav findes dog endnu, og også i det regi blev vidensudveksling lærerigt for begge parter.

Fra begyndelsen var foden i skoen væsentlig for projektet, og jeg havde tidligere inddraget den biologiske antropologi i analysen af arkæologiske sko. Skoenes påvirkning af menneskets fødder var et emne, som Foreningen for Fodsundhed var meget interesserede i at høre mere om. Medlemmerne omfatter især fodlæger, kirurger, fysioterapeuter og ortopædiskomagere, og i selskab med en sådan variation af fodeksperter kunne jeg få svar på spørgsmål, som min arkæologiske uddannelse ikke kunne give mig. Det blev også til et samarbejde med en pensioneret fodkirurg og en ortopædiskomager hos firmaet Sahva, der fremstiller hjælpemidler til bevægelseshæmmede, hvor vi undersøgte forekomsten af foddefekter ud fra brugsspor i sko. Jeg kunne ud fra disse mange samarbejder kortlægge det, en journalist fra Weekendavisen siden hen navngav ”knystens kulturhistorie”.

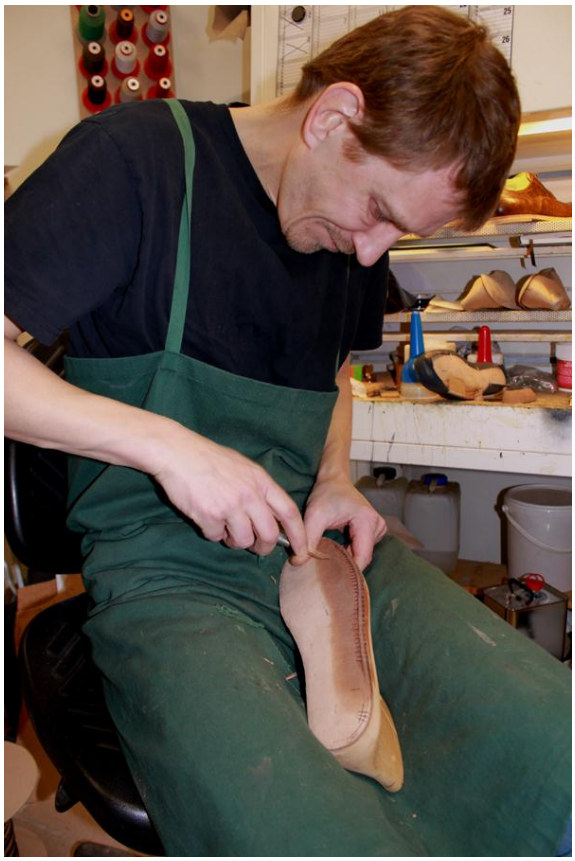

Fig. 5. Skomager Kenneth Elsgaard genskaber en randteknik ud fra fund fra 1600-tallet.
Foto: Vivi Lena Andersen

En af mine artikler endte hos en ingeniør, der er direktør i et firma, som udvikler og fremstiller vandholdige indlægssåler til sko. Han så et potentiale i min skoforskning og anvendte den til promovering og videreudvikling af firmaets produkter, der især er sikkerhedsfodtøj for byggearbejdere. De arkæologiske sko nåede på sin vis tilbage til det sted, hvor de blev gravet op – byggepladsen.

Nu, efter indleveringen af afhandlingen, er der, meget sigende, en meget bred interesse for resultaterne. Jeg bliver kontaktet af arkæologen, etnologen, historikeren, kunsthistorikeren, osteologen og konservatoren såvel som barfodsløbecoachen, lægen, fysioterapeuten, ortopædiskomageren, skodesigneren, reenactoren og – ikke mindst – lægmand med fodskavanken, som gerne vil tage sine fodtøjsvaner og vor egen tids skonormer op til revision. Ved at udfolde relevansen af min forskning og inkludere de meget forskelligartede samarbejder i selve forskningsprocessen blev slutresultatet mere kvalificeret. Det kommercielle aspekt, der i begyndelsen syntes uforligneligt med mine egne forventninger til et ph.d.-projekt, blev en katalysator for nytænkning. Det viste sig alligevel muligt at "sælge varen".

Litteratur

Andersen, V. L. 2016a
Mellem brosten, knyst, skolæst og mode. Sko fra 1300-1800 fra arkæologiske udgravninger i København
Erhvervs-ph.d.-afhandling, Saxo-Instituttet, Københavns Universitet og Københavns Museum.

Andersen, V. L. 2016b
Old shoes in a new perspective – Fashioning Archaeology
Fashion Practice 2016.

Terkelsen, S. G. & Andersen, V. L. 2016
Red Heels – The Symbol of a Power Shift in 17th Century Copenhagen
Archaeological Textiles Review 2016, pp. 3-9.

Nr. 36
2016

Arkæologisk Forum

Arkæologisk Forum er et fagligt tidsskrift der søger at sætte det arkæologiske fag ind i en større sammenhæng – både videnskabeligt og samfundsmæssigt. Her kan både arkæologisk faglige og fagpolitiske emner behandles og debatteres.

Skriv til Arkæologisk Forum:
Arkæologisk Forum modtager gerne bidrag. Kontakt redaktionen, og få råd og vink om indhold, læsere, formaliteter, deadlines m.v.

Fagfællebedømmelse:
Generelt bliver tekster i Arkæologisk Forum fagfællebedømt. Fagfællebedømte artikler er markeret med en stjerne (*) ved forfatternavnet.

Kontakt:
redaktion@archaeology.dk
www.archaeology.dk

© Forfatterne og Arkæologisk Forum.
Artikler, indlæg og billeder må ikke mangfoldiggøres i nogen form uden skriftlig tilladelse fra redaktionen.

Redaktion:
Mette Palm (ansv. redaktør)
Jette Rostock
Bo Jensen
Anna Beck
Ole Thirup Kastholm
Signe Lützau Pedersen
Susanne Klausholm Dolleris
Marie Lenander

Udgiver:
Foreningen af Fagarkæologer – FaF

Forsidebillede:
Pressefoto fra Historien om Danmark - Vikingetiden.
Foto: Thomas Roger Heinrichsen©

Tryk og oplag:
Museum Vestsjælland trykker 250 stk.

Arkæologisk Forum udkommer:
maj og november

Abonnement og løssalg private:
175,- kr. årligt (2 numre)
87,50 kr. pr. nummer

ISSN 1399-5545

Foreningen af
Fagarkæologer
faf@archaeology.dk
www.archaeology.dk